

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	МаксUTOва Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского поместного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinaryonyms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

7. Қазақ тілінің корпусы [Электрондық ресурс]. – Қол жетімді: http://web-corpora.net/KazakhCorpus/search/?interface_language=kz
8. Kazakh Speech Corpus [Электрондық ресурс]. – Қол жетімді: <https://issai.nu.edu.kz/kz-speech-corpus/>
9. KazakhTTS2 [Электрондық ресурс]. – Қол жетімді: <https://issai.nu.edu.kz/kk/tts2-kaz/>

ӘОЖ 81'282

ЗЕЙНОЛЛА ШҮКІРОВТЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ КЕЙІПКЕР ТІЛІ МЕН СТИЛІ

Қанатқызы Аяна
aia08k06@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Филология факультеті «Қазақ тілі мен әдебиеті»
мамандығының 1-курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Ж.Қ. Өмірбекова

Кез-келген поэзиялық шығарманың көркемдік бітімін тануда кейіпкер тілінің атқаратын рөлі зор. Олай дейтін себебіміз кейіпкер тілі арқылы автор сөз таңдап, әрлеп, тіл құралдары арқылы оны жеткізеді. Ақын З.Шүкіровтің «Клеопатра», «Перизаттың перзенттері», «Алау», «Олимпиада», «Адам мен тағдыр» поэмаларында анық берілген. Мәселен, ақынның «Алау» поэмасында патшаның түс көріп, оны балгерге жорытқан кездегі патша мен балгердің сөзін дәл бейнелеген:

Бейшара балгер жорып қалбалақтап:

– Періштең – Падама сұлу қардан аппақ

Ендеше өңінде де қойныңа еніп,

Ақ сүйрік, саусағынан бал жалатпақ [1, 243-б.].

Шаттанып шегір көзі Алдиярдың,

Қаңтарда қарт бурадай күркіреген [1, 246-б.].

Намыс отына булыққан патшаның ішкі сезімін, толғаныстарын осылай көрсетеді.

Поэмадағы кейіпкер тілі тек оның образын ғана танытып қоймай, мәтін тізіміне лайықтап, сөз таңдау үшін байланыстырған. Кейіпкер тілінің негізгі ұйытқысы «бейшара балгер», «періште Падама», «шегір көз Алдияр», «қарт бурадай күркіреген» сияқты тіркестермен көрнектеген.

Әдеттегі гармматикалық сөз түзілуінің орнын ауыстыру арқылы да тілді көркемдеген, лирика тілінің функциясы ойды ажарлы, шұрайлы көрсетуіне мән берген.

Кейіпкер – көркем шығармада суреттелетін оқиғаға қатынасушы адам.

Қаламгер кейіпкер тілін беруде үш түрлі суреттеу береді:

1. Кейіпкердің жасаған ортасын суреттейді, оқиға кейіпкерін сөйлетіп таныстырады.

2. Кейіпкердің қоғамдық жағдайын суреттейді.

3. Кейіпкер мінездемесін суреттеу.

Осы үш ерекшеліктерді ескере отырып, адамның әр кездегі сөйлеу сөзімен тілдік ұғым жасайды.

Кейіпкердің өзара сөйлесуі шығармада сыртқы сөйлеу тілі және ішкі ойлау тілі болады.

Стилистикалық сөздер – сөйлеуші мен жазушының өз ойын суреткерлікпен білдіруінде деп білеміз.

Әрбір мәтін өзінше функционалды стиль белгілейді. Кез келген мәтінді коммуникативтік міндетіне қарай және құрылысына қарай семантикалық ұйымдасуы тұрғысынан алсақ, З. Шүкіров шығармаларындағы лексикалық қайталама тізбек мәтіннің семантикалық ұйымдасуына қызмет

етеді. Сол лексикалық қайталама сөйлем ішінде тізбектелген синтаксистік құралы болады. Өлең құрылысындағы стильдік айшықтаулардың кейіпкер тілін жасауға қатысы бар. Кейіпкер бейнесі мен тілін ашуда психологиялық-эмоционалдық даралауда өзіне тән сөз қолданыстары диалог пен монологтың рөлі зор.

Кейіпкердің өзімен сөйлесуі (монологы) «Клеопатра» поэмасында адамның ойлауын, өзімен сөйлесуін кейіпкер тілімен береді.

Монолог – сөйлеуші өз ойын бір, бірнеше, көп адамдарға арнап айтатын сөйлеу әрекеті.

Диалог – екі не бірнеше адамның кезектесіп сөйлесуі арқылы берілетін ауызекі тілдегі ерекше форма.

Диалогтің ең көп тараған түрі – диалогтік бірлік. Сұрақ – жауап беру етістіктері осыдан шығады. Сөйлеушінің эмоционалды қалпы, лексикасы оның объектіге қатысын білдіреді. Мысалы:

Адам бірақ сұсты еді

Ақыры оған:

- Тез тұғырдан түс! – деді.

Суық қамшы ысқырынды

Күштеді [1, 128-б.].

Поэmanın көркемдік шешімі – адамгершілік арынан, патшалық биік көңілінен айырылмаған шешімді жомарт мінезді әйел-патша ерлігін ұғыну.

Дастан соңындағы жеңімпаз Рум әскерінің басшысы Октавианның жыланға өзін шаққызып өлген Клеопатраның өліміне тебірене қарап тұрып, батыр патша әйелдің өзі өлгенімен, ең күштілердің де биік деңгейдегі тұлғасымен тарихта жазылып қалған ерекшелігін, батырлығын, жомарттығын дәріптеген ойлары – қаламгердің тарихи шындық бағалауын қосқандағы пікірін көрсетеді. Клеопатраның ғалам әдебиеттеріндегі көркем туындыларда бейнеленген тарихи-әдеби образын өзіндік өрнекпен, көркемдік шешіммен бейнелеген Зейнолла ақынның көркемдік-эстетикалық түйінді ойлары эпикалық туындыдағы кейіпкер монологымен растаған:

«...Клеопатра!

Клеопатра!

Сен жүрген бүлікші едің,

Тыныш болдың!

Дұрыс қылдың!

Қайырса сынып кетер құрыш едің» [2, 296-294 б.].

3. Шүкіровтің «Перизаттың перзенттері» поэмасы сюжетінің басталуында Сүлейменнің қанды шабуылына ұшыраған қаладағы хан мен қызының, халықтың жаулардан жеңілген ауыр хәлі бейнеленген. Хан мен ханшаны да, халықты да тұтқындап, өктемдік, зорлықтың үстем үкімін айтып тұрған Сүлейменнің сөзі басқыншыларға ортақ озбыр, әділетсіз қасиет сипатын көркем шындықпен жинақталған тұлғасымен танытады:

«...Жендеттер, дігірлейді,

– Жүгін! – дейді.

Ақ патша алтын тақта күрілдейді,

– Жер-көктің әміршісі мен – Сүлеймен,

Алдыма шығып бүгін кім үндейді?!» [2, 272-273 б.].

Бұл – басқыншылық жасаған озбыр билеушілердің бәрінде кездесетін көрініс. Поэма сюжетіндегі шиеленісті сәттерінде басқыншы патшаның әйелі атануға қыздың келіспеуі, зорлықшылға бағынбаған тәкаппар қызды айдалаға апарып тастауға («Кұм құйып, бозартайын жандарыңды! Тастасын Бетпақ шөлге алып барып, шақырып әкеліңдер Қарадүрді!») Сүлейменнің бұйрық етуі, жазалаушы Қарадүр диюдың қызды белгіленген жерге жеткізу үшін аспанға ұшқаны көркем тілмен жырланған.

Зейнолла – қазақтың ақын-жыраулары поэзиясындағы азаматтық-отаншылдық дүниетаным ойларын жаңа заман қаламгеріне сай жаңашыл пікірлерімен жалғастыра жырлады. Пәлсапалық ойлармен қазақ өлеңінің халықтық дәрежесін жоғарылатты.

Академик З. Ахметов поэзиясындағы азаматтық сарынды өлеңдердің өмір ақиқатына арналған поэтикалық табиғатын көрсетеді: «Азаматтық лирика – лирикалық поэзияның заман жайын, әлеуметтік мәселелерді қозғайтын үлкен бір саласы. Өмір жөнінде, халықтың тағдыры туралы ой-толғамдар ақынның өз көңіл-күйімен терең ұштасып, өзінің өмірді суреттеуі арқылы көрінеді» [2, 22-б.].

Әр суреткердің шығармасында кейіпкер мінездемесін жасау, кейіпкер тілін қалыптастыратын дағды (стиль) болады. Тіл қолдану мәнері ондағы кейіпкер тілін беруі, көркемдегіш сөздерді орнын тауып қолдану, сөйлем құру, мәнерлілігі, даралық дағдысы, шеберлік – бәрі-бәрі тілі арқылы көрінеді.

З. Шүкіров шығармаларында ақын ойын образ арқылы көркем тілмен жеткізеді. Ал шығармада көңіл-күйлік кейіпкер – ақынның өзі. Ол қоғам, заман, адам, табиғат, уақыт пен кеңістік жайлы кейіпкер тілімен суреттейді.

Адамның сөйлеу тілі мен ойлау тілін сөйлестіру арқылы ақын кейіпкерлеріне мінездеме жасайды. Диалог беру қиын, мазмұны жағынан ғана емес, сөйлеушінің тілін беру керек. Екі адамның диалогын ақын:

Келдің сен әдейі іздеп ертеңіне
Бар еді-ау бір жұмбақ сыр ерке өңінде
«Өзінде кеткен екен орамалым,
Ол кезде білдім бе оны мен тегінде» [3, 27-б.].

Өлеңмен жазылған диалог арқылы ақын кейіпкер бейнесін, тілін даралап диалогтық қатынасты әдемі көрсете білген. Тіл құралдарын орынды пайдаланып, кейіпкер тілін нақты ашады.

Монолог Зейнолла шығармаларында жиі кездеседі. Ақынның сыртқы сөйлеу тілі және ішкі сөйлеуі ойлау тілі болады. Өлеңдері арқылы лириканың қаһарман ретінде **сөйлеу тілі** арқылы басқалармен ой-пікір алысады, үзінді келтірейік:

Айқай, көңіл!
Көкке ұштың, жар да құштың.
«Түн ортасы сен үшін талма түс-күн,
Өз қызығым, өзіммен, өз думаным,
Шарап емес, келеді шәрбат ішкім
Тойғанына мәз болған құр өңештің,
Құрсын, өмір!» [4, 55-б.].

Өмірдің қиын сынымен күресіп жүрсе де тірі дүниенің сезім құштарлығы мен үмітінен, сенімінен ажырамаған күрескерге лайық күштілікті сезінеміз:

Ұлттық поэзиядағы азаматтық сарынды сыршыл өлеңдердің көбі халық тарихындағы көрнекті тұлғаларды ерекшелеп мінездеу, мақтай суреттеу өрнектерімен жырлау дәстүрімен жасалған. Бұл – бұрынғы түркі өркениеті жазба ескерткіштерінде («Күлтегін», «Тоныкөк» т. б.), (Ахмет Йүгінеки, Қожа ахмет Иасауи, Жүсіп Баласағұн тағы басқалар) туындыларында, жыраулар поэзиясында, кейінгі қаламгерлер шығармаларында – барлығында да жалғастығын тапқан дәстүрлі ерекшелік. Зейнолланың поэзиясындағы азаматтық лирика өлеңдерінде бұл дәстүрлі сипат жаңара жалғасын тапқан.

Зейнолла поэзиясындағы азаматтық лириканың идеялық-композициялық негізі – дала мен теңіз. Қаламгер қазақ даласының, көшпелі тұрмыс мәдениетінің салт-дәстүрлерін әсерлене, сағынышпен толғайды. «Туған балаң», «Отаным менің», «Аңсау», «Қоштасу: Қош, толқынды Аралым!» тағы басқалар.

Азаматтық сарындағы сыршыл өлеңдерден ұлттық-этнографиялық өзгешеліктердің анық көрінетіні – классикалық әдеби творчествоның үздік үрдісі. Ғалам халықтары әдебиеттеріндегі көрнекті қаламгерлердің басты қаһармандары – сол авторлардың кіндік кескен жерлерінің тұрғындары. Қаламгерлердің азаматтық биігі – Отаны, туған елі, атамекен аймағы.

Лирикалық қаһарман – қаламгердің жеке «мені» түсінігіне біріктірілген отаншыл ұл-қыздардың әдеби шындықпен суреттелген поэтикалық тұлғалану дәрежесі. Ғасырлар бойына ұлан-ғайыр даламызды ақкөңіл ақ пейілімен, мәрт көңілімен, кір жуып кіндік кескен атамекенін перзенттік махаббатпен жақсы көрген алаш ұрпақтарының отаншыл принциптерін мағыналы жыр жолдарынан түсінеміз:

«Отаным,
Тыңда!
Алдыңда тұрған туған балаң,
Ары бар таза кір қонбаған,
Жаны бар жарқын жырға арнаған,
Қиыннан қашып ұрланбаған, [5, 70-б.] .

Азаматтық лирика – өмір қозғалысын философиялық көзқарастар аясында қамтитын толғаныстар әлемі. Өмір қозғалысындағы әрбір тіршілік иелерін, құбылыстарды, қасиеттерді үндес, ұқсас өзгешеліктеріне қарай ұқсатып жырлау кезінде жеке адамдардың тұтас қоғамға, өркениетке қосатын үлесі айқындалады. Ақын Зейнолла қазақтың ұлттық-этнографиялық дәстүрлі тұрмысы мәдениетіндегі өмірге құштарлықты, шынайы қабілетті, өнер сайысымен өрнектелген дала өркениеті адамдарының жан әлемі сілкіністерін, мақсат-принциптерін романтикалық-реалистік қалпымен суреттейді. Мысалға, «Бәйгі» өлеңінің идеялық-композициялық сюжетінде өмір ағымындағы адамзатқа тән тоқтаусыз жүріп жатқан іс-әрекет, мақсат-мұрат жарыс-сайысы бәсекесі; соңғысы – азаматтық-отаншылдық пайыммен, шығармашылық шексіз шабытпен өмір сүретін өр рухты адамдар ұстанымын мәлімдеу.

Нақты айтқанда, З. Шүкіров поэзиясын стилистикалық талдау – лингвопсихологиялық мәселе. Сондықтан стилистикалық, тілдік тұрғыдан көрсеткен жөн.

Әрбір ақынның өзіндік ерекшелігі болатындай Зейнолланың да тілі шұрайлы, ұлт тіліндегі сөздік қор мен сөздік құрамды еркін меңгерген. Тіл көркем болу үшін тілдің ауыспалы мағынасын көп қолданған оның суреткерлік қыры болып табылады.

Өлеңнің бірінші бөліміндегі тіршілік қозғалысындағы қарама-қарсылықты әрекеттердің, қасиеттердің егізделе өрілуі өмір ақиқатын бар болмысымен көз алдына келтіреді:

Қаламгерлердің азаматтық-отаншылдық принциптері туған жерді жырға қосқан өлеңдерінен де көп аңғарылады. Қазақ даласының түгел аймақтарындағы таулар, өзендер, ормандар басқа да барлық жерлер – барша қазаққа ортақ Отан. Ақын да қазақ даласының түгел өңірлерін тұтас Отан ұғымымен жақсы көрген қазақ азаматына сай парасат биіктігі ұлағатты көзқарасын жырға қосады. Ұлан-ғайыр қазақ жеріндегі көлдер, таулар, күннің қызуы және таза ауасы – бәрі де қазақ перзенттерінің жан ділі сыры болып төгілген:

1. «Аяулым, анам менің өлкем менің,
Құндақтап қызғалдаққа «еркем» дедің.
Менің де өзіңе ұқсап жаным жайлау,
Өзіндей мен де жомарт, өр кеудемін [5, 158-б.] .

З. Шүкіров поэзиясындағы азаматтық-отаншылдық өлеңдер дәстүрлі классикалық қазыналармен үндеседі. Отаны қазақ даласындағы ата-бабалар жасаған кемел ойлы парасат, көркем ойлау биіктігінде жыр жазуды ілгерілете жалғастырған З. Шүкіров өлеңдері ұлттық поэзияның поэтикалық мұрасын байытқандығымен дараланады.

Қорыта келе, талантты ақын З. Шүкіров поэзиясындағы азаматтық-отаншылдық өлеңдерімен халық ділі мықтылығы расталған. Жан-жақтан аңдыған жат әсерлермен күресіп,

туған даласынан, қайсарлығынан, күрескерлігінен айырылмаған қазақ ұрпақтарының ғасырлар асуларынан асып, енді жаңа кезеңге қадам басқан жарқын келешегінің жолы байқалады. Қаламгерлердің азаматтық ұстаным жолын дәріштеген күшті жырларымен қазақ әдебиетінің, егеменді Қазақстанның ақ тандарына үмітпен қараймыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Шүкіров З. Шығармалар жинағы. – Астана: Фолиант, 2008. – 300 б.
2. Шүкіров З. Таңдамалы өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Жазушы, 1976. – 304 б.
3. Бір жұлдыз болып жанам мен. З.Шүкіров туралы естеліктер, мақалалар, хаттар, өлеңдер, поэмалар. – Қызылорда: Тұмар, 2007. – 408 б.
4. Қоңыров Т. Қазақ теңеулері. – Алматы: Мектеп, 1978. – 270 б.
5. Шүкіров З. Арал толқындары. Таңдамалы өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Жазушы, 1988. – 336 б.

UDC 372.8

METHODOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS ' EMOTIONAL COMPETENCE IN THE LESSON OF THE KAZAKH LANGUAGE

Kuanysh Assel

kuanyshassel0206@gmail.com

2nd year master's student of the Faculty of Philology of ENU named after L. N. Gumilyov, Astana,
Kazakhstan
Supervisor-Sh. Qapantaiqyzy

A special role in the interpersonal communication and social adaptation of students is played by the ability to recognize, understand and express emotions. This skill can be developed in the Kazakh language lesson by introducing texts of emotional content, dialogues and tasks that allow you to express yourself. Today, one of the most pressing problems is the lack of sufficient attention to emotional competence in traditional methods of teaching the Kazakh language. And the introduction of methods that involve the development of emotional competence into the educational process will increase the motivation to learn a language and strengthen its practical significance.

The main goal of the study is to develop an effective methodology aimed at developing students ' emotional competence in the Kazakh language lesson and determine its role in the educational process.

The main objectives of the research work are:

Study of the theoretical foundations of emotional competence and determine its significance in the lessons of the Kazakh language.

Identify and systematize methods and techniques aimed at developing emotional competence in the Kazakh language lesson.

Develop models of tasks and exercises that contribute to the development of students ' emotional competence.

In the study of the topic, theoretical methods (analysis of scientific literature, comparative study, conceptual examination); experimental methods (analysis of the system of tasks in modern Grade 5 textbooks aimed at developing emotional competence, processing the results obtained); methods of summing up (analysis of the results obtained, development of recommendations, justification of research conclusions) were used.